

CONSIDERAȚII ASUPRA UNOR OBICEIURI DE TOAMNĂ ALE SAȘILOR DIN SUDUL TRANSILVANIEI

Claudia Elena ZIDARU

În cultura populară tradițională, obiceiurile formează un capitol important fiindcă reliefează întreaga viață a omului, munca lui din timpul anului și diferitele lui ocupații, relațiile cu semenii și cu întruchipările mitologice ce erau întretesute cu obiceiuri. În folclorul săsesc, unele cutume s-au păstrat până astăzi în forme ample de desfășurare, în care vechile rituri se îmbină cu acte ceremoniale, cu manifestări spectaculoase. Ele reprezintă adevărate sărbători populare bogate în cântece, dansuri, poezie. Spre deosebire de sărbătorile din timpul verii, care, în mare majoritate, sunt agrare, destinate rodirii pământului, unei recolte cât mai bogate, cele de toamnă sunt cu precădere de mulțumire divinității pentru recolta obținută. Prin această recunoaștere se speră la îmbunarea divinității pentru anul următor.

Ziua recoltei (Erntedankfest)

Data desfășurării este stabilită de Biserică, de obicei, în octombrie în zi de duminică după culesul porumbului. Cu o seară înainte, tinerii merg pe la toate casele și adună de la fiecare roade ale recoltei. Biserica veche din cetate este împodobită cu fructe, bucate și spice de grâu. Pe altar se pune o pâine mare cât roata de car. Lampadarul cel mare al bisericii și zidurile interioare se împodobesc cu struguri, dovleci, ramuri cu mere și ciorchini aurii. Altarul era împodobit de femei, care erau conduse de preoteasă. După ce participanții primesc anafura, toți merg din casă în casă și împart fructe. Copiii, după ce ies de la biserică, se urcă pe cetate și cântă cântece nemțești. Toată lumea se veselește¹, această manifestare fiind considerată la sași o sărbătoare religioasă².

¹ Ferenc Pozsony, *Festbrauche der Siebenburger Sachsen*, Miercurea Ciuc, Editura Pro-Print, 1999, p. 128.

² Interviu luat de Claudia Elena Zidaru preotului paroh Michael Stefan Reger (n. 30.V.1959, în comuna Roșia, jud. Sibiu; naționalitate română, etnie germană, religie evanghelică; studii: Institutul Teologic din Sibiu), în data de 3.VI.2009.

Sărbătoarea Sfântului Martin

Până la Sfântul Martin cartofii trebuiau recoltați, vița de vie de asemenea. În unele sate era organizată ziua recoltei, când altarele erau împodobite cu zarzavaturi, pâine, legume, fructe, con de brad³.

Sărbătoarea Sfântului Martin este fixată în calendarul catolic și cel protestant la data de *11 noiembrie*. În Europa Centrală acest obicei are forme diferite, dar în principal constă într-o procesiune cu cântece despre Sfântul Martin și o masă festivă înaintea postului Crăciunului. Acest obicei provine din lumea antică, din Imperiul Bizantin, în care creștinii sărbătoreau Ziua Sfântului Martin (11 noiembrie) ca pe ultima mare sărbătoare de dinaintea postului de 40 de zile al Crăciunului. Această sărbătoare a fost preluată și pe Valea Rinului, unde la 11 noiembrie este declarat oficial Carnavalul. Impozitul era plătit în trecut prin produse naturale, iar găscă era îndopată înainte de Crăciun; de aici provine „gășca” ca simbol al sărbătorii Sfântului Martin.

Sfântul Martin s-a născut prin anul 316 în Pannonia, actuala Ungarie. A crescut în orașul roman Pavia. Părinții lui erau păgâni. La 12 ani a fugit de acasă pentru a primi credința creștină. În acele vremuri, exista legea ca fiii cavalerilor să preia serviciul militar al taților. Astfel, la 15 ani, Martin a devenit cavaler. La 18 ani a fost botezat în rit creștin. La 20 de ani a fost eliberat din serviciul său de cavaler. A propovăduit credința creștină. În anul 371 a fost ales episcop de Tours. Legenda Sfântului Martin povestește că într-o zi geroasă de noiembrie, pe un drum de țară din Franța călărea un grup de tineri. Veneau din Italia și trebuiau să ajungă în următoarea localitate înainte de căderea nopții. Printre călăreți se afla și tânărul Martin. Se înnoptase când au ajuns la Amiens. Poarta cea mare a orașului era încă deschisă. Când a dorit să treacă prin ea, calul tânărului Martin s-a oprit și nu a mai dorit să facă nici un pas mai departe. Când a coborât de pe cal, a zărit un om sărman care căuta adăpost de vânt într-o nișă a zidului ce înconjură orașul. Era sumar îmbrăcat și tremura de frig. Martin, pe tot drumul, împărțise adesea pomeni oamenilor sărmani; ca atare nu mai avea decât veșmântul său de cavaler și mantia. Din dorința de a ajuta, a scos sabia și a tăiat mantia în două. O jumătate a dat-o omului sărman și cealaltă jumătate și-a pus-o peste umeri⁴. Când l-au văzut camarazii săi, au fost mirați de gestul de milostenie făcut. Răspunsul a fost: „*Am procedat așa*

³ Ferenc Pozsony, *op. cit.*, p. 146.

⁴ http://ro.wikipedia.org/wiki/Martin_de_Tours; site accesat ultima dată pe 3.VI.2009.

*cum aș fi făcut-o pentru un frate*⁵. În acea noapte, pe Martin l-a trezit o lumină strălucitoare. Iisus i-a apărut în statura omului sărman. El purta jumătatea de mantie și le spunea îngerilor că Martin îl îmbrăcase. Această trăire l-a impresionat pe eroul legendei până în adâncul inimii. S-a simțit chemat să slujească creștinismul. S-a lăsat botezat și și-a încheiat pe cât de repede a fost posibil serviciul de cavaler. A acționat altruist între oameni din bunătatea și iubirea sa. Mulți cavaleri i-au urmat exemplul⁶.

„Sfântul Martin călătorea / Prin vânt și zăpadă. / Calul vrednic îl purta, / Veșmânt cald îl învelea, / Și curaju-l însoțea. / În zăpadă însă sta / Om sărman în zdrențe / El veșmânt nu mai avea, / Gerul aspru-l încolțea, / Bietul om ce degera, / De căldura se ruga. / Sfântul Martin fără preget / Veșmântul dăruie, / Sărmanul vru să-i mulțumească, / Dar calul porni, / Și dus a fost, ca gândul. / Sfântul Martin când dormea, / Cerșetorul în vis îl vedea, / El lumina răspândea, / Camera de o umplea. / Și astfel grăia: / «Martine, Martine» / Martin auzea, / «În altă lume locuiesc, / În căminul meu ceresc, / Sunt Domnul acestei lumi»⁷.

Așadar, sărbătoarea dedicată Sfântului Martin este de origine germană și este organizată în fiecare an spre mijlocul lunii noiembrie în onoarea unuia dintre cei mai îndrăgiți sfinți ai Bisericii Catolice. Pe de altă parte, există credința că Martin Luther, copil fiind, mergea din casă în casă pentru a face bănuți. În mod tradițional, cu această ocazie copiii din fiecare comunitate germană își confecționează lampioane cu care pornesc seara în alai, cântând un fel de colinde iar vecinii le oferă dulciuri⁸. Astăzi, tradiția este dusă mai departe de elevii școlilor cu predare în limba germană. Ei merg în seara Sfântului Martin cu felinarele aprinse din casă în casă cântând și primesc dulciuri.

„Laterne, laterne	„Lanternă, lanternă
Sone mond und sterne	Soare, lună și stele
Brene auf mein Licht	Arde luminița mea
Brene auf mein Licht	Arde luminița mea
Aber nur meine liebe	Dar nu dragostea mea
Laterne nicht!”	Dar nu lanterna mea dragă!”

În acest cântecel, lumina soarelui, a lunii, a stelelor este comparată cu luminița lanternei confecționate de copii (realizată din

⁵ <http://www.profamilia.ro/sfinti.asp?vieti>; site accesat ultima dată pe 3.VI.2009

⁶ Ferenc Pozsony, *op. cit.*, p. 146.

⁷ Inf. Michael Stefan Reger.

⁸ Idem.

hârtie și care poate avea aspectul unui felinar sau opaiț). Infantul vede în flacăra lui una asemănătoare astrelor, luminiță care nu încetează niciodată să existe. Sclipirea, căldura este prezentă în sufletul de copil neîntinat și nu se va stinge niciodată. Ea duce mai departe sentimentul nobil de dragoste, puritate, adevăr, milostenie. El oferă puritatea, căldură, lumină în fiecare casă și primește dulciuri drept mulțumire.

Jocul regelui cu moartea (Königslied)

După ce recolta ajunge în hambare și însămânțările sunt terminate, în mediul rural timpul este mai liber și sătenii se adună seara în grupuri pentru a petrece mai plăcut timpul liber.

În satul Toarcla (Torteln), județul Brașov, o zi specială este Sfânta Ecaterina⁹ sărbătorită pe 25 noiembrie, zi în care, în trecut, se făceau mai multe nunți deodată. În aceeași zi, era prezentat „Jocul regelui cu moartea”¹⁰. Mai târziu, când nunțile nu s-au mai ținut pe 25 noiembrie, spectacolul se ținea și în ianuarie și februarie. Probabil că, la început spectacolul se rezuma la un cântec din perioada Renașterii și care mai apoi s-a transformat într-un spectacol baroc cu mulți interpreți. Drumul presupus al evoluției ar fi: epos-cântec-spectacol dramatic cu cântece¹¹.

Textul cântecului: „Cântecul regelui” este spus de: înger, rege, moarte. *Desfășurarea obiceiului:* prezentatorul intră și spune prologul, după care aduce de afară un scaun și îl pune la perete față în față cu ușa; apoi, aduce regele, care se așează pe scaun. Îngerul se postează în picioare lângă rege. Prezentatorul dă comanda intrării gărzii regale formate din șase soldați: „Prima pereche marș!” Primii doi soldați mărșăluiesc înăuntru, apoi se postează de o parte și de alta a regelui. Aceasta se repetă de două ori cu perechea a doua și a treia de soldați. Cei șase soldați stau față în față cu spadele încrucișate. Îngerul începe să cânte¹². În acest timp, moartea deschide ușa și bagă capul înăuntru. După ce îngerul își termină strofa întâi, intră și moartea. În timpul cântecului, moartea încearcă să ajungă la rege, dar soldații o împing

⁹ Sfânta a trăit pe vremea împăratului păgân Maxim; nu a vrut să se lepede de Iisus. Împăratul a poruncit ca ea să fie omorâtă, trasă în roată, dar Duhul Sfânt; pogorându-se pe pământ, a salvat-o.

¹⁰ Antoni Erhard, *Considerații asupra unor obiceiuri de peste an din satul Toarcla*, în „Studii și comunicări”, nr. 3, Sibiu, 1981, p. 222.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Adolf Schullerus, *Scurt tratat de etnografie a sașilor din Transilvania*, București, Editura Meronia, 2003, p. 52.

înapoi cu spadele. După a șaptesprezecea strofă, moartea stinge lumina, pe care o duce cu sine. Regele cade de pe scaun¹³.

Este o manifestare de toamnă, este un joc care îi scoate pe oamenii de la sate din monotonia muncii zilnice, este o manifestare de divertisment în lumea satului, dar, în același timp, are conotații religioase. Regele poate fi orice om care are îngerul păzitor și care la orice pas poate fi urmărit de moarte. Omul, prin credință în Dumnezeu și în îngeri, o poate alunga.

Sfânta Ecaterina. 25 noiembrie (Katharinentag. 25 November)

Pe vremea păgânului împărat Maximin se afla în cetatea Alexandriei o fecioară cu numele Ecaterina, fiica lui Consta, care fusese mai înainte împărat. „Ea fiind de optsprezece ani, era foarte frumoasă, de statură înaltă și foarte înțeleaptă. Căci învățase tot meșteșugul cărții elinești și se deprinsese cu înțelepciunea tuturor făcătorilor de cărți, celor de demult, a lui Homer, a lui Virgiliu, Aristotel, Platon și a celorlalți. Dar nu numai ale filosofilor, ci și cărțile doctorilor le-a deprins bine, ale lui Asclapie, ale lui Hipocrat, Galin și, în scurt, tot meșteșugul istoricesc și silogistic a învățat încât toți se mirau de înțelepciunea ei”¹⁴. De aceea „mulți din domnii cei bogăți căutau să o ia de soție de la mama sa, care era creștină în ascuns, de teama prigoanei celei mari care o ridicase în acea vreme asupra creștinilor păgânul Maximin. Deci, rudeniile și maica sa adesea o sfătuiau să se mărite ca să nu se înstrăineze împărăția tatălui său vreunui alt străin și astfel să se lipsească de dânsa. Iar fecioara Ecaterina, ca o înțeleaptă ce era, foarte mult iubea fecioria și nicidecum nu voia să se mărite”¹⁵. Dar, văzând că o supără mult, a zis către dânsii: „De voiți să mă mărit, apoi aflați-mi un tânăr care să fie asemenea mie, cu patru daruri, cum sunt eu, precum singuri mărturisiți că întrec pe toate celelalte fecioare și atunci îl voi lua de bărbat; pentru că mai nevrednic și mai prost decât mine nu voiesc a lua. Cercetați dar pretutindeni și de se va afla vreunul asemenea mie, bun cu neamul, cu bogăția, cu frumusețea și cu înțelepciunea, atunci mă mărit. Iar dacă îi va lipsi vreunul din aceste daruri, apoi nu-i vrednic de mine”. Ei văzând că nu este cu putință a se

¹³ *Ibidem*, p. 223.

¹⁴ Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 67.

¹⁵ Atanasie Marian Marienescu, *Cultul păgân și creștin*. Sărbătorile și datinile romane vechi, București, Editura Saeculum I. O., 2005, p. 79-82.

afla vreun tânăr așa îi spuneau că feciorii de împărați și alții de domni mari pot să fie de bun neam și mai bogați decât ea, dar în frumusețe și în înțelepciune nu se va asemena nimeni cu fata. Iar Ecaterina zicea: „Eu bărbat necărturar nu voiesc a avea!”¹⁶

Mama Ecaterinei a mers cu aceasta la un preot pentru a primi sfaturi. Acesta, văzând cu câtă patimă vorbește despre Dumnezeu și despre cărți, a dorit să o pună pe fecioară în slujba Domnului. Și i-a zis preotul fetei că el cunoaște un tânăr care îndeplinește toate condițiile puse de ea (frumos, înțelept, cu sufletul curat, are o împărăție care se înmulțește). Ecaterina dorea să îl cunoască pe acel tânăr. Răspunsul preotului a fost: „Dacă vei face precum te voi învăța eu, apoi te vei învrednici a vedea preastrălucita Lui față”. Iar ea a zis către dânsul: „Te văd pe tine om priceput, bătrân cinstit și cred că nu minți. Deci gata sunt a face toate cele ce-mi vei porunci, numai să văd pe Cel lăudat de tine”. Atunci, bătrânul i-a dat icoana Preasfintei Născătoare de Dumnezeu care avea dumnezeiescul Prunc în brațe și i-a spus: „Aceasta este închipuirea Fecioarei și a Maicii tânărului Aceluia de care ți-am spus niște asemenea minunate vrednicii. Deci, ia-o în casa ta, și închizând ușile cămării tale, fă rugăciune către ea cu bună cucernicie, toată noaptea; iar numele ei este Maria. Apoi, roag-o pe dânsa ca să-ți arate pe Fiul său; și am nădejde că de o vei ruga cu credință, te va asculta pe tine și te va învrednici a vedea pe Acela de care dorește sufletul tău”. În acea noapte, Ecaterina a visat-o pe Maica Domnului și pe Iisus, dar nu i-a putut vedea fața. Pentru a putea vedea fața Domnului, tânăra trebuia să țină cont de sfaturile bătrânului preot. Ecaterina s-a lepădat de păcate și de rele. Atunci, fecioara a fost plăcută de Iisus care a spus: „Acum este bogată și înțeleaptă, pe când mai înainte era săracă și nepricepută; acum o iubesc pe dânsa, pe când mai înainte o compăttimeam; și atât de mult o iubesc încât voiesc să Mi-o logodesc mireasă”. Și atunci, Iisus s-a logodit cu tânăra și a pecetluit această taină printr-un inel¹⁷.

Ecaterina nu era de acord cu viața din acele vremuri: desfrâu, viață în păcat, cinstirea zeilor, cultul împăratului ș.a. A avut tăria de a se înfățișa împăratului și să-i vorbească de viața fără de păcat, o viață alături de Dumnezeu. Pentru a o face să își schimbe ideile, împăratul a chemat toți filosofil din împărăție pentru a o birui la tainele oratorice. Însă, toți înțelepții au fost convinși să urmeze calea lui Dumnezeu, fiind

¹⁶ <http://www.crestinortodox.ro/cauta/Viata-si-patimirea-Sfintei-Mucenite-Ecaterina>, site accesat ultima dată pe 3.VI.2009.

¹⁷ Idem.

miruiți. Împăratul, furios, i-a aruncat în foc. Dar ei au devenit sfinți, corpul lor devenind moaște, fiind îngropate la loc cuviincios. Împăratul dorea să o facă pe Ecaterina să fie ca el, păgână, oferindu-i jumătate din împărăția lui, dar s-a lovit de refuz¹⁸. Plin de mânie, împăratul a poruncit ca fata să fie bătută, rănită, dar ea, în loc să plângă, să se zbată, se ruga. Deși era chinuită și torturată, sfânta râdea, se ruga și era fericită că merge la logodnicul ei, Iisus. Astfel, rugându-se, a zis chinuitorului: „Săvârșește-ți porunca!” Iar el, întinzând sabia, i-a tăiat cinstitul ei cap și a curs din rană lapte în loc de sânge. Cinstitele ei moaște le-au luat în acel ceas sfinții îngeri, precum s-a văzut de credincioșii cei vrednici și le-au dus în Muntele Sinai.

După cum Ecaterina a dorit logodna cu Iisus, s-a lepădat de viața păcătoasă, s-a dedicat întru totul credinței sale, logodnicului ei, așa și tinerii își găsesc acum jumătatea, propria credință. Logodna, căsătoria înseamnă realizarea faptului că viața se va desfășura în doi, că unele obiceiuri rele trebuie lăsate deoparte, că trebuie să existe credință, înțelegere, rugăciune, smerenie pentru a se ajunge la împlinire și fericire. Fiecare își caută idealul, fericirea, iar uneori e nevoie de suferință pentru a o găsi, așa cum i s-a întâmplat și Ecaterinei¹⁹.

După lunga muncă de toamnă, urma o perioadă de relaxare și veselie. În această zi se organizau activități recreative, dansuri. Înainte de începerea postului Crăciunului toate muncile agricole erau terminate. Toată comunitatea dansa, cânta, se ospăta acum. Se organiza un bal al tineretului, de aceea se mai numea și Ziua Katharinei sau Ziua de căutare a partenerului. Tinerii făceau la această petrecere cunoștință între ei și deseori se ajungea la căsătorie.

Odată cu Ziua Katharinei se terminau și petrecerile de toamnă. De acum înainte începea postul, cele patru săptămâni de pregătire spirituală pentru întâmpinarea sărbătorii Crăciunului, când se învățau colinde, se cântau *Psalmii*. Pe coronița de Crăciun se aprindea în fiecare duminică o lumânare²⁰.

Acestea sunt cele mai importante sărbători și obiceiuri de toamnă ale sașilor din sudul Transilvaniei. Unele dintre ele încă sunt realități vii în comunitățile săsești, în vreme ce altele nu au rămas decât în amintirea celor mai vârstnici.

¹⁸ Ferenc Pozsony, *op. cit.*, p. 146.

¹⁹ Inf. Michael Stefan Reger.

²⁰ Ferenc Pozsony, *op. cit.*, p. 146.

Abstract

In traditional folk culture, customs form an important section, as they condition the human life, work, relationships with other people. Mythological characters often populated such customs. In Saxon folklore, some customs have been preserved to present times, by large deployments combining ancient rites with spectacular events. These are celebration folk songs, dance, poetry. Unlike summer holidays, when there take place mainly agricultural practices, autumn is dedicated to the celebration of the divinity that helped obtaining the harvest. By such recognition, it is hoped to relent the divinity for the following year. Autumn feasts are many comparative to the summer. Now the time is slower, and the agricultural works are finished. The most important autumn fest are: The harvest day, Game of the king, Saint Martin, Saint Ecatherina. On this occasion, peasants of Transylvania meet to revive tradition and life becomes colorful again,